

سیمایین حرروفی د هه لبه ستا جزیری دا

فؤرات کوردزاده
عه لی عه بدوللا هه سنینی

ناقدار یا سؤفیگه ری یه یا ل دوماهیین چه رخێ چاردی
ل سهر دهستی شیخ فه زلوللاه ئسترابادی (مرن: ۱۳۹۴)
دهرکهفتی.

سهره رای وی چه ندی ئه و فه کۆلین و پهرتووکی ل
سهر مه لای جزیری هاتینه نقیسین ته وه رین درێژ ل
دۆر بابه تی پیتان د هه لبه ستا جزیری دا کری یه، لئ
تشته کی سهره هیچ ئیک ژ وان هند ئاماژه نه دایه وی
چه ندی کو ئه ف گرنگیدانا وی ژ ههسته کی سوفی یئ
کویر دهات نه خاسمه ژ کارتیکرینن ریبازا قه دهغه کری
یا (حرروفی)!

پیشه کی

هیچ شاره زایه کی ئه ده بیاتی نینه ئه گه دانپیدانی
ب مه زنی و پایه بلندی یا مه لای جزیری (مرن:
۱۶۴۰) نه کهت، ژ لایه کی ژ بهر وی کارتیکرنا وی یا ل
سهر ئه ده بیاتا کلاسیکا کوردی هه ی، نه خاسمه ئیکه
ژ سه رکیشین هه لبه ستا کوردی. ژ لایه کی دی فه ئه و
ب ده ریایه کا زانستین جودا دهیته نیاسین و هه تا
نها فه کۆلین ل سهر دهینه کرن، د ئه فئ فه کۆلینی
دا دی هه ولدهین ل دۆر سیما و وینه یین باوه ری یا
(حرروفی: پیروزی یا پیتان) د هه لبه ستا جزیری دا
ب راوه ستین، کو مه ره م ژ ئه فئ ریبازی ئه و دهسته کا

د هرازینک / حرووفیه (پيروزيا پیتان) د میژوویا

ئیسلامی دا

یا دیاره کو گرنگی یا پیتان ل سهر زار و نفیسینې چهندا مهزنه، نه خاسمه داهینانا نفیسینې ل (هزارا ۳ پ. ز) ب دهستیپیکا میژوویې دهیته زانین، نهو دهستهک و کومین ئاینی یین د میژوویې دا هاتین؛ ههول ددان رمانهکا جودا بدنه پیتان و وان نه بتن وهک کلیلا زار و نفیسینې به لکو ب کلیلا زانستین نهپنی ژی ل قهلمبدهن.

د قورئانا پیروژ دا گهلهک جارن سورهت ب پیتان دهستیپکینه وهک (الم، المص، الر، کهیصص، طه، ص، حم، ن، ق و هتد..^(۱)). و پتیا زانایان د گهلهک تهفسیران دا خو د سهر پامان و مهرما نهفان پیتان را هافیتینه یان ژی شروفهیهکا نهتهمام بو خواندهفانی یا قایلکهر نه بیت نفیسینه، نهف چهنده ژی بوویه نهگهر کو دهرفهت بو دهستهکین باطنی چیبیت و رولئ خو ببین و رمانین خو یین سهر بدنه، نه خاسمه نهو دهستهکه ههردهم ب سهر زانستین جودا دا دچوون بو تیگههشتا ئاینی، سهبارهت نهفنی چهندي سوفي روزهائنی شیرازی (م: ۱۲۰۹) دبیژیت:

«نهو کهسین ژ لایئ خودی دهیته ههلبزارتن ب زانستین جودا ژ لایئ خودی دهیته فیکرن، ب پهنگهکی کو زانایین دی یین بهرچاف ناگههنه وان زانستان، ب رمانهکا دی زانستین فهشارتی (زانستی نهپنیا نهپیان) له ژ وینهیان»^(۲). ژ زانایین شیعهیان موغیره کورپی سهعید عیجلی (چهرخ ۸ ز) خودی ب پیتان شوبهاندبوو!^(۳) دیسان ژ مهزنین شیعهیان شیخ نهفهری (م: ۹۶۵) ههولدا تهفسیرا قورئانی ب ریکا شروفهیه یین نهپنی یین پیتان بکهت، وی ب خو ژی گهلهک جارن هندهک ئاخفتنین سهر دگوتن وهک «هیچ کهسهک ژ بلی پیتا نهلیف یین پهسند نینه!» کو مهرما وی (الله : خودی) بوو! دیسان شیخ ئین بابوهیهیه (م: ۹۹۱) ب هندی دهیته نیاسین کو موسلمان بوونا مامی په یامبهری - س - نه بوتالب ب ریکا زانستی پیتان دووپات بکهت کو د میژوویې دا ب په تکرنا خو بو ئیسلامی ناقدر ابو، ههروهسا شیخ باقلانی (م: ۱۰۱۲)، ئین سینا (م: ۱۰۳۶) و ئین عهره بی (م: ۱۲۴۰) بهرف زانستی جفر و بیرکاری و نهپنیا پیتان چوون و ههولدان دهقین ئاینی ژی

پې شروفه بکهن!^(۴).

دهستهکا رهوشه نیبری یا (اخوان الصفا) کو د چهرخ دهه یی دا ل بهسرا ده رکه فبتوون، گهلهک ههول ددان بو گه هاندنا دهقین ئاینی دگه ل تیگههین فهلسهفی و بهرف پیروژی یا پیتان ژی فه چوون دهما گوتین «ههر پیتهکا زمانی عهره بی نیشانه بو جه و باره گهه یی ستیر و ههسارهیهکا گهردوونی، ل سهر نهفی بنه مای (ئیمامهتا علی) هه یقه و (په یامبهری نیا موحه مهدی) روزه!»^(۵).

ژبه ر نهفان ده برپین سهر و سه مهر ههر زوی نهفی بواری سه رنجا سوفیان راکتشا و کارتیکرنا مهزن ژ فیره ده رکهفت، نه خاسمه په رتووکین سوفي یان ژ نهفان ده برپین سهر د پرن، بو موونه ژ مهزنین سوفیان شیخ قوشه یی (م: ۱۰۷۲) دبیژیت: «دهما خودی پیت ئافراندین بو خو کرنه نهپنیهک و ل وی دهما وی ئادهم - س - ئافراندی؛ نهو نهپنیه کره د ناخی وی دا، له ورا ب نوطق و په یقسازی یی نهو پیته ل سهر زاری ئادهمی بوونه نه زمان و وینه ژیرا هاتنه چیکرن!»^(۶).

تیک / ریازا حرووفی یا سوفي

وهسان دیاره کو نهفی پاشخانه یا ئالوز و بوچوونین جودا کارتیکرنه کا تیکسهر ل سهر وان سوفین پاشوخت هه بوو یین بهرف نهفی بواری چوون، ژ وان شیخ فزلوللاه ئسترابادی (م: ۱۳۹۴) کو ب سوفیه کی خودان کهرامهت و شروفه کاری خهونان هاتوو نیاسین، پشتی دهمه کی دریژ د خه لوه و گوشه گیری یی دا بووراندی ب شروفه کرین جودا بو دهقین ئاینی ده رکهفت و ل سالآ (۱۳۹۰ ز) ب فهرمی ریازا خو راگه هاند و دهست ب گهشتین دویر و دریژ کر پیخه مهت به لافکرنا باوهری یا خو^(۷).

بهری ههر تشته کی ئسترابادی دووپاتی ل سهر وی فهرمووده یا چیکری (الحديث الموضوع) یا کری یا دبیژیت: «كنت کنزاً مخفياً فأحببت أن أعرف، فخلقت الخلق لكي أعرف» ئانکو «نهز گهنجینه یهکا فهشارتی بووم، من پیخوش بوو کو دیار بيم و بهیتمه زانین، له ورا من جیهان و گهردوون ئینا هه بوونی دا من بنیاسن! مه رما ئسترابادی نهو بوو کو دیار بکهت ئاین د بنیاتی خو دا نهپنی و شیکارکرنا وی یه،

ژی باشتین چیکری خودی یه، ههر پیتکه نیشانه که بو ئەندامه کئی وی» پاشی گوئی «ویل لکل عالم لا یعرف تفسیر ابجاد! : تیچوون بو وی زانایی بن یی شروقه یا پیتان نه زانیت!»^(۹).

ژ فیره و پیدای ئسترابادی به ره ف شروقه کرنا ده قان چوو و وینه یی (روی خودای!) ژ پیتین نافی وی ده ریخست و ئەندامین له شی مروقی ب پیتان شوبهاندن و په یقین پیرۆز ب رمانین جودا شروقه کرن، بو نموونه په یقا (گن): به) کو ب ئیکه مین فه رمانا خودایی بو ئافراندنا ههر تشتی دهیته زانین ل دویف سیسته می ئسترابادی دانای: شه ش پیتن (کاف نون: ک، ا، ف، ن، و، ن) ئە فه ژی [وهکی وی دگوت] نیشانه بو شه ش لاین جیهانی و گهردوونی، هوسا بو مه دیاردبیت کو ئە فئ ژماره یی په یوه ندیه کا ئیکسه ر ب ژماره یا لایان فه هه یه^(۱۰).

شیخ ئسترابادی هه ژماره کا به ره همان نفیسن وه ک (جاویدنامه، موحبه تنامه، دیوانه کا هه لبه ستان، وه سیه تنامه، نه ونامه و عه رشنامه) و د ئە فان به ره همان دا دووپاتی ل سه ر بیروباوه رین خو کر، لی چ پینه چوو کو بیروباوه رین وی ده نگفه دانه کا مه زن د ناف ته خا زانا و فه رمانداران دا په یداکر و ب چافه کئی مه ترسی لی ته ماشه کرن، له ورا ئە میر ته یمووری گورگان (ته یموور له نگ) فه رمانا ده سته سه رکرنا وی دا و پشتی چه ندین دادگه هکران ل باژیرین سه مه ره قه ند و شیروانی ل سالآ (۱۳۹۴ ز) هاته سه ر ژیکرن د ته مه نی (۵۶) سالی دا^(۱۱).

دوو! به لاقبونا حرووفیه تی و ره نگفه دانا وی یا سیاسی و ره وشه نیبری

خه لیفی ئسترابادی و ههم زاقایی وی یی ب نافی (عه لی ئە علا) پشتی کوشتنا شیخی خو هه ژماره کا مووریدان هنارتنه ئیران، شام، عیراق، نازه ربایجان، کوردستان و ئانادولی و شیان ب ریکا زانایین خه یالپه رست و سعه تکارین ب دویف زانستی پیت و ژماره یان که فیتین و سه ییدین ب خه لکی فه دخواندن؛ ئە فان بیروباوه ران به لاق بکه ن^(۱۲).

ئیک ژ وان شیوازین کاریگه ر بو گه هاندنا په یامی

آدم آن لوح وجود عالمست فضل حق مسطور وجه آدمست

هیلکاریه کئی حرووفی، تیدا پیتین نافی شیخ فضل الله ئسترابادی ب روی وی وینه کریه، دیندا نفیسیه:
آدم آن لوح وجود عالمست
فضل حق مسطور وجه آدمست
روی ناده می که فالی هه بوونا جیهانی یه، شیخ فه زل راسته هیلا روی ناده می یه.

لهوا وی ل سه ر زیده کر:

«نیشانا هه بوونا خودی ده نگه، ده نگ بنیاتی هه بوونی یه چونکی خودی فه رمانا په یدا بوونی دا و هسا چیبوو، دا کو پتر تیبگه هین نموونه کئی دی ئینین کو ده نگ د گیانداران دا ب کاری (بالفعل) [مه رهم پی ناخفتن و ده ربینه]، د بی گیانان ژی دا ب هیزی (بالقوة) ده رده کفیت، ئە و ژی ده می دوو تشتین بی گیان فیک ده فن؛ گه وه ری وان (ده نگ) په یدادبیت.. ژ نوی دی بیژین جوانترین شیوازی ده نگ (گوتن : کلام) ه، ئە و گوته ژی ب پیتان ده یته ده ربیرین و نفیسن»^(۸).

دیسان ئسترابادی دبیزیت: «پیت نیشانین خودی نه و ته جه لایا خودی تیدا ده رده کفیت، چونکی مروقی

عیمادهددین نھسیمی (۱۳۶۹ - ۱۴۱۷)

فہرہددینئ (عہجمی) سہردہمئ (سولتان موحممہد فاتحئ عوسمانئ)؛ کۆمہکا حرروفی یان ب ساخی ہاتنہ سۆتن، ل سہردہمئ سولتان سولہیمائئ قانونی (م: ۱۵۶۴) حرروفی ہاتنہ دہریخستن ژ دہولہتا عوسمانئ^(۱۵).

ژ ہہژی گۆنتئ یہ کو پشتی دامہزراندنا دہولہتا سہفہوی ب ئیکجاری دہستہکین سۆفی ہاتنہ لادان و ژناقبرن و حرروفی نہدویری یان ل ئیرانا سہفہوی (۱۵۰۱ - ۱۷۲۲) بزاقئ بکن، ئہگہرئ ئہفئ چہندئ ژئ ئہو بوو کو زانایئ شیعہ سۆفیگہری ب پرنگہکن پړوپاگہندہیا تہسہنون (سونئ) ددیت^(۱۶).

سئ / حرروفیہتا جزیری

ژ ہہژی گۆنتئ یہ د ناف خہلیفہیئ علی ئہعلایئ جیگرئ شیخ ئسترابادی دا کہسایہتیہکن کورد ب نافئ (حاجی عیسایئ بدلیسی) ہہبوو، ئہفہ ژئ بہلگہیہ ل دۆر وئ چہندئ کو ئہف باوہری یہ پیشوہخت گہہشتی یہ کوردستانئ ژئ^(۱۷).

وہکی بہری نہا مہ دایہ دیارکن مہلایئ جزیری ل سہردہمہکی ژایہ مہزہبئ حرروفیان تیدا یئ قہدہغہ بوو و سہرکیشئ وی مہزہبئ ہاتینہ ئہشکہنجہدان و ژناقبرن، ژبہر ئہفئ چہندئ ئہم نابینن کو وی د دیوانا

ہہلبہست بوو، بو ئہفئ چہندئ ہہلبہستقائئ نافدار عیمادهددین نھسیمی (م: ۱۴۱۷) کارتیکرنہکا ئیکسہر ہہبوو، ئہو ل سالآ (۱۴۱۷) ل حہلبئ ہاتہ دہستہسہرکن و سزایئ کہفلکرنا ب ساخی ل سہر سہپاندن ب (تۆمہتا بہلآفکرنا بیروباوہرین پویچ) ہہتا سہرۆکئ دادوہران (قاضی القضاة) (شیخ شہابہددین حہنبہلی) ئہو فہتوایہ ژئ دا کو «خوینا نھسیمی ژئ یا حہرامہ و ئہگہر ب تشتہکی کہفت دقیت بہیتہ ژناقبرن!» دہیتہ گۆتن کو د ماوہیئ کہفلکرنا نھسیمی دا چپکہکا خوینئ پہشی لایئ شیخی و ب تہلا وی کہفت! ئہو ژئ ترسیا و بو لاف لاف وی و گۆت: «من بو مہتہل و ہگۆت!»، دبیزن دہما نھسیمی ئہف پہفتارہ ژ شیخی دیتی [دبہر کہفلکرنا خو پرا] ئہف مالکہ فہہاند:

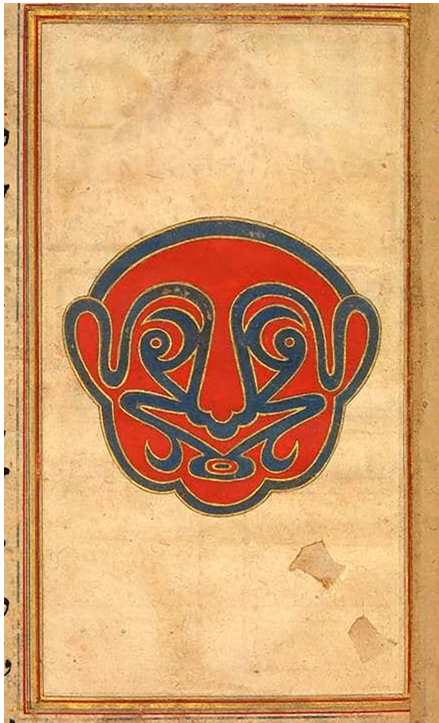
«زاهدین بیر بارماغین کسہن دۆنر حق دہن کئچر

گور بو مسکین عاشقی سرپا سویالار آغلاماز!»^(۱۳)

ئانکو «ئہگہر تہلا شیخی ژئ بکہفیتہ بہر سزای؛ دئ ترسیت و ژ راستیئ لادہت، تہماشہی ئہفی عاشقئ مسکین بکن؛ سہر تا پئ دہیتہ کہلکرن لئ ہہر ناکہتہ گری!» کوشتنا ئسترابادی و نھسیمی دہستپیکا ہہژمارہکا کۆمکوژیان بوو ب دژی حرروفی یان، ل سالآ (۱۴۲۷) شاپروخ میرزا کورئ تہیموورلہنگ ل باژیرئ ہہراتئ کۆمکوژیہکا مہزن ئیخستہ ناف وان و نہفی یئ ئسترابادی (عہضودہددین) ژئ دناقدا بوو، ل سالآ (۱۴۳۱) ہہوہکا کۆمکوژیان وان ہاتہ کرن و گہلہک ژ دہستہسہرکریان ہاتنہ کہفلکرنا ب ساخی، ل (۱۴۴۱) ل تہبریژی جیہانشاہئ سۆلتانئ قہرہقوبیلوو (۵۰۰) حرروفی کوشتن^(۱۴).

ل سالآ (۱۴۷۴) ب فہتوایا (شیخ الإسلام مہولانا

دہ سنتیفسہکا کہفن، پیتئ نافی (محمد) و (علی) کرینہ ٹیک سپہا!

سیندار دانا حه لاجی (۸۵۸ - ۹۲۲) میناکه ک لدور شه شکه نجه دانا سو فیان زبه ر بیرو باوه رین وان بین نایینی.

خو دا ئاماژه ب ئەفی مهزه بهی کر بیت و ب ناشکرا ئاماژه دابته هر ووفیه تی، به لی ئەگه هر هور به ری خو ب دهینه هنده ک ژ هه لبه ستین وی دی بینین تا پاده یه کی کارتیکرن ل سهر هه بوویه، چونکی هر ووفیان ژ تر سا شیر و شه شکه نجی خو د ناف ته ریفه ت و مهزه بهین دی بین سو فیگه ری دا فه شارتی یه و بیر و باوه رین وان تیکه له لی ئیک بووینه تا وی پاده ی ب زه حمه ته بیرو باوه رین وان ب یه قین بهینه دیار کرن و ب زه حمه ته گه له ک ژ زانا و هه لبه ستفانان ژ ی ب ته مامی ب دهینه پال وان، تابه ت ژ بهر شیوازی نهینی یی ته ریفه ت و بزاقین ته سه و فی کو رامانین وان د باطن دا نه^(۱۸).

یا ئەم د شین ژ ی پشت راست بین بنیات هه قبه شی هر ووفیان د گه ل بزاقین دی بین زیده روین سو فیگه ری ئەوه کو وان باوه ری یا ب بلندترین ئاست و هه حده تا و جود دی هه ی کو و هه حده ت و جودا په ها «المطلق» ه، مه لای جزیری وه ک سو فیگه ک و جود دی ل سهر وی ریبازا ته سه و فی یه ههروه ک وی ب خو ئاماژه پ کر ی:

«وه حده تی موله ق مه لا، نووره د قه لبان جه لا زور د فی مه سه لی، ئەه لی دلان شو بهه ما»^(۱۹).

(مه لا عه بدوله سه لامه جزیری) ل دوماهی یا شو قه کر نا ئەفی به تی گوتی یه: «ب زانه ژ ئەفی به تی و گه له ک به تیین دی بین ئەفی دیوانی و هه حده تا و جود دی ده راف ی هه لبه ستفانی یه»^(۲۰).

هه ر ل سهر بنیات وی باوه ری دی بیژت: «لا إله إلا أنا» ههروه ک د به یته ک دا ئاماژه پ کر ی:

«تو ژ نوسخه یی ته و حید ی مه خوون ئایه تی نه فی بی ئاله تی ئسباتی کو (إلا) میم ئەز»^(۲۱).

دبیت ژ کارتیکر نا هر ووفیه تی بیت کو د هه مان هه لبه ستی دا مه لای جزیری هه بوونا جیهان هه می یی قه دگه پرینیت ژ بو په یف و پیتان:

«عالم چیه؟ ئعراب و حور ووف و که ماتن ئەو نوقته د نه فسا خو ه و مه عنایم ئەز»^(۲۲).

ههروه سا د بینیت رامانا دروست یا عه شقی د وی چه ندی دا یه، رامانا وی پیت پیت به یته خواندن:

«مه عنه یا عشقی د زانی ئایه تا حوسنی بخوون داتو حه رفین موحه تی یه که ژ هه ف کی ئم تیا ز»^(۲۳).

د هه مان ده م دا دیمی جوانی کچی یا کو دبینیت وین ته جه لایا خودی یه: ب پیتان وینه دکه ت، دبیزیت:

«جه بهت و دیمی ژ قودره ت لی نقیسی حه رف حه رف کاکولان تاتا ل سهر حه رفان کشاندی لام لام»^(۲۴).

د شو قه کر نا ئەفی به تی دا (مه لا ئەحمه دی زفنگی) دبیزت: ئەنیا دبه ری یا پاکیشای و سپی، دیمی وی یی سپی و گه ش ب ده ستین شیانا ئیلاهی پیتین جودا جودا ل سهر هاتینه نقیسن ژ نیشانین ره شین پر ل سهر به ره لاف و تاکین پرچا سهر و په رچه مین وی تا تا د که فنه سهر وان پیت و نیشانان.. قیجا هنده ک ژ وان وه کی پیتا لامی نه راست و چه پ چه میاینه سهر ئەنیه»^(۲۵).

ههروه سا د هه لبه سته کا دی دا دبیزت:

«من دین ل دور به درا ته مام حه رفین د مه کتوب دال و لام وی پیشه رو ی باطن ره قام یه غما کرم سیمین به ری»^(۲۶).

(زفنگی) شو قه دکه ت: «من دیت ل دور رووی گه شین وه کی هه یفا چارده شه ف دوو بسکین خوار بین وه ک پیتا

دال و پیتا لام ده می کو دئینه نقیسین» (۲۷).
 دهربارهی نافتی خودی (الله) پیتین وی ژیکفه دکهت و
 دیمی پی وه سف دکهت:

«ئه لیف و دوو لام و هی دین مه د ئایه تا جه مانی
 ژ جه گهر مه کر ته سه للی و ژسینه ده ست فه شاندن» (۲۸).
 د به یته کا دی دا نافتی خودی پی ژ هه میان مه زتر د
 دوو پیتان دا کوم دکهت:

«ئسمی ئه عزمه مه دقئ چل ئسمی
 ژ دوو حهرفان ب موعه مازانی» (۲۹).
 د هه لبهسته کا هه فپشک د ناقبه را (مه لایی جزیری)
 و (فه قیئی تهیران)، هه ردووک به رانه بری ئیک پیتان ب
 کاردئینن ژ بو گه هاندنا رامانین باطنی:
 (مه لایی جزیری):

«جه مالا نوورین سافه
 د وه جهی ته جه لایی
 ب حهرفین خوه که ششافه
 زه میر ددن مه عنایی
 حامیم عهین سین قافه
 د ره مزا موعه مایی»
 (فه قیئی تهیران):

«حییین د هفت حامیمان
 نوقته یان لی پهیدا کن
 ئسمی دو طاسین میمان
 دو میمان ژئی جودا کن
 باقیینه جهم دو جیمان
 عشقی کو ژئی پهیدا کن»

ئهف نمونه و گهلهک نمونه یین دی نیشانن کو
 هر ووفیه تی کارتیکن ل سهر مه لایی جزیری هه بوویه،
 ئه گهر چیدبیت ئه و ب خو ژئی ل سهر وی باوهری نه ییتن.

پهراویژ

- (۱) ته ماشه ی ئه فان سوره تین پیروژ بکه: بقرة، آل عمران، العنکبوت، الروم، لقمان، الأعراف، یوسف، هود، یونس، ابراهیم، الحجر، الرعد، مریم، طه، القصص، النمل، یس، ص، غافر، فصلت، الزخرف، الدخان، الجاثیة، الأحقاف، الشوری، ق، القلم.
- (۲) ابی محمد روزبهان البقلی الشیرازی، کتاب مشرب الارواح

المشهور بألف مقام و مقام، ت: موفق فوزی الجبر، ط ۲، دار نیوی
 (دمشق: ۲۰۱۷)، ص ص ۲۸۳ - ۲۸۴.

(3) Hüsümettin Aksu, Hurûfilik, TDV Islam Ansiklopedisi (Istanbul : 1998), 18/408.

(۴) روشن خیایوی، حروفیه - تحقیق در تاریخ و آرا و عقاید، چاپ اول، نشر آیته (تهران: ۱۳۷۹ ش)، ص ص ۱۱۷ - ۱۲۰.
 (۵) همان منبع، ص ۱۲۰.

(۶) ابو القاسم عبدالکریم القشیری، الرسالة القشیریة، ط ۲، مطبعة مصطفى البای و اولاده (القاهرة: ۱۹۵۹)، ص ۷.

(7) Hasan Hüseyin Ballı, Hurûfilik Nedir? E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi (IV / 2), (Güz 2011), s 31.

(8) Aynı Eser, s s 37 - 38.

(9) Hasan Hüseyin Ballı, Fazlullah Hurûfi ve Hurûfilik, TC Dokuz Eylül Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (2010), s 66.

(10) Hüsümettin Aksu, A. G. E, 18 / 409.

(11) Hasan Hüseyin Ballı, Hurûfilik. A. G. E, s s 35 - 37.

(12) Hüsümettin Aksu, A. G. E, 18 / 409.

(۱۳) روشن خیایوی، منبع پیشین، ص ۳۹۴.

(14) Hüsümettin Aksu, A. G. E, 18 / 409 - 410.

(۱۵) دکتر یعقوب آژند، حروفیه در تاریخ، چاپ اول، سازمان نشر نی (تهران: ۱۳۶۹)، ص ص ۱۱۸ - ۱۱۹.

(۱۶) عبدالحسین نوائی و عباس قولی غفاری فرد، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران صفویه، چاپ دوم، سازمان سمت (تهران: ۱۳۸۵)، ص ۳۹۲.

(17) Hüsümettin Aksu, A. G. E, 18 / 410.

(۱۸) ادوارد براون، تاریخ ادبی ایران از سعدی تا جامی، ترجمه و حواشی: علی اصغر حکمت (تهران: ۱۳۵۷ ش)، ج ۳، ص ۶۶۰.

(۱۹) قافیا (ئه لیف)، هه لبهستا (موغه چه یین مه بفروش).

(۲۰) ملا عبدالسلام الجزیری، شرح دیوان الشیخ الجزیری، منشورات دار سپریز (دهوک: ۲۰۰۳)، ج ۱، ص ۸۸.

(۲۱) قافیا (ز)، هه لبهستا (طورم ب دل).

(۲۲) هه مان ژیدهر.

(۲۳) قافیا (ز)، هه لبهستا (عاشق ئه ر جاره ک ژ بالایی بدت بهرقا مه جاز).

(۲۴) قافیا (م)، هه لبهستا (دانه یین عه نهر ل نه سرینان ره شاننن خال خام).

(۲۵) ملا أحمد الزفنکی، العقد الجوهري فی شرح دیوان الشیخ الجزیری، مطبعة مصباح (بغداد: ۱۹۸۷)، ج ۱، ص ۴۲۵.

(۲۶) قافیا (ئی)، هه لبهستا (ئیرۆ ژنۆ پور ئانه شم).

(۲۷) ملا أحمد الزفنکی، المرجع السابق، ج ۱، ص ۴۲۵.

(۲۸) قافیا (ن)، هه لبهستا (سه نه می ژ قه وسئ ئه برو).

(۲۹) قافیا (ی)، هه لبهستا (لاتئ حوسنی و شه هئ خۆبانی).